

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. изк. Свилен Стефанов за дисертационния труд на Ирена Димитрова за получаване на образователната и научна и степен „доктор“.

Ирена Димитрова е редовен докторант в сектор „Изобразителни изкуства” към Института за изследване на изкуствата при Българската академия на науките. Преди това е завършила „Педагогика на изобразителното изкуство“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Висше училище за изящни изкуства „Саар“ в Саарбрюкен (Германия). От 2012 до 2015 г. е редовен докторант в ИИИЗк (Ново българско изкуство).

Представеният за защита дисертационен труд е на тема „Нови художествени практики във Варна от 80-те и 90-те години на XX век“. Научен ръководител е гл. ас. д-р Мария Митева. Докторантът има три публикации по темата на дисертацията. Трудът е обсъден и насочен за защита на заседание на сектор „Изобразителни изкуства” при Института за изследване на изкуствата, БАН.

Трудът съдържа 280 страници, но заедно с приложенията, библиографията и илюстративния материал. Може би така е по-удобно за читателят, но подобен начин на представяне е понякога подвеждащ по отношение на реалния текстови обем и принципно препоръчвам албумът с илюстрациите към дисертационните трудове да бъде отделно книжно тяло. Но случаят не е от подвеждащите и дисертацията е построена по коректно. Тя е разделена на въведение, пет основни глави и заключение, въпреки че номерацията в труда е друга, тъй като уводът и заключението фигурират като отделни глави, което не е прието, но ще го приема за маловажна подробност. Описът свидетелства за 167 илюстрации по темата на дисертацията, които са повече от достатъчно. Видно е, че библиографията е

правилно разделена и обхваща най-важните проучвания по темата. Любопитно е присъствието на теренни проучвания – анкета, проведена с основните разгледани в дисертацията автори. Приемам за иноватвен подход и направените кратки характеристики на същите автори, свързани с техните образование, интереси и мироглед.

Съвсем уместно докторантът структурира труда си, като започва с изясняване на целите и методологията на изследването, неговите граници и научната му актуалност. Веднага става ясно, че предмет на дисертацията са новите художествени практики (обект, инсталация, пърформанс и т.н.) във Варна, тяхното зараждане и развитието им през 80-те и 90-те години на ХХ век. Основните автори, разглеждани в това научно изследване са Владимир Иванов, Веселин Димов, Цветан Кръстев, Димитър Трайчев, Ангел Ангелов, Агоп Гемджиян, Васил Василев, КойноКойнов, Явор Цанев и др. Целите и задачите на изследването се състоят в извеждането на причините, довели до възникване на новите художествени практики във Варна, описанието и анализът на работите на горепосочените автори. Сред задачите на дисертацията е и изясняването на спецификата на варненската ситуация на фона на художествените процеси в България, и дори в по-широк, европейски контекст. Докторантът отбелязва, че набляга върху дейността на отделни автори, докато анализът на дейността на „Групата на седемте“ и на клуб „Вар/т/на“ остава в периферията на проучването.

Ирена Димитрова пише, че като методологическа база е избран изкуствоведският анализ, който се основава на описание и изследване на художествената практика. Използван е и инструментариумът на семиотичния анализ, разглеждащ визуалният текст като специфична знакова система, действаща по законите на комуникацията. Приложен е социологически метод на анкетиране на проучваните художници. Всичко това изглежда ясно и подобаващо на научен текст. Но леко странно и някак излишно презастраховащо звучи изречението: „Предвиждайки възможните

забележки от страна на критиците, ще подчертаем, че нашата дисертация е изкуствоведска и затова не поставя пред себе си такива цели. Това е задачата на художествена критика“. Не ми стана ясно какви са възможните забележки, както и какви са задачите на художествената критика. Не виждам защо критиците ще предпочитат да използват различни интерпретативни подходи от горепосочените, доколкото всички художествени критици, които познавам (а аз познавам всички) са всъщност изкуствоведи. Може би докторантът има предвид някакви хипотетични журналисти. Бих казал, също, че такова нещо като „изкуствоведски анализ“ не ми е познато, а че съществуват различни видове анализ в изкуствознанието. От друга страна, ще си позволя да отбележа, че социологически ориентираното изкуствознание далеч не се характеризира единствено с използването на типичния за социолозите инструментариум (анкети, интервюта и т.н.). Фактът, че в дисертацията има данни, добити от теренни проучвания, въобще не означава, че в нея непременно съществуват интерпретативни похвати, характерни за социологията на изкуството.

В този смисъл ми харесва, че докторантът декларира, че структурата на дисертационния труд ще следва схемата на комуникативния акт на Роман Якобсон. Анализът на художествената дейност като комуникативен акт е развит в семиотиката на Ю. М. Лотман, Умберто Еко и др., и съвсем правилно, според докторантът комуникативният подход се явява актуален при изследването на т.н. неконвенционални форми, където проблемът за комуникацията между автора (адресанта), произведението (текст, съобщение) и зрителя (адресата) се проявява с цялата си острота.

Така в следващата глава на дисертацията присъстват подчасти, посветени на изясняването на редица понятия и термини в техните теоретични и исторически аспекти. Пак там е направен опит да се изясни какво представляват „новите художествени практики“, какво е постмодернизъм и кои са неговите отличителни белези. Докторантът счита,

че понятието „нови художествени практики” най-адекватно отразява промените в характера на иконичния текст и начина на неговото функциониране в обществото от 60-те години на XX век насам. Това се отнася особено за т. нар. неконвенционални форми (хепънинг, пърформанс, инсталация, обект и видеоарт). Приемам понятието „нови художествени практики“ като коректно и възможно за употреба в процеса на изследване на въпросните феномени.

Докторантът се опитва да обособи първите прояви на постмодернизъм и в Източна Европа, като се позовава на творчеството на ред знакови фигури. Тези части на дисертацията, разглеждащи появата на алтернативна сцена във всички бивши комунистически страни, наистина добре очертават контекста, в който трябва да бъдат „прочетени“ и варненските художници. Може би дори леко натежават в общата композиционна схема на дисертацията. Още повече, че в следващата глава „Нови художествени практики в България“ са доста подробно преразказани почти всички тези за възникването на неконвенционалните форми в България, а те съвсем не са малко. Неизбежно, за да добие тази обща картина, докторантът е бил принуден да прочете много литература и е положил усилия за нейното систематизиране. Като много положителна (и действително любопитна) ще определя последната част от тази глава, наречена „Причини за поява на новите художествени практики, посочени от самите художници“.

Следващата четвърта глава „Нови художествени практики във Варна от 80-те и 90-те години на XX век – автори и творби“ интерпретира проблемът семиотично, като прави „характеристика на адресантите (авторите)“ и „характеристика на съобщението (творби: факти и анализ)“. Всичко това се развива отново върху конкретни творби на Владимир Иванов, Веселин Димов и Цветан Кръстев, Ангел Ангелов, Агоп Гемджиян, Койно Койнов, Димитър Трайчев и др. Посочени са и някои групови прояви –

хепънинги и пърформанси, както и участието на варненски автори в акции и пърформанси извън Варна.

Интересен и непроучван досега момент е намерен в подглавата „Творчески манифести на „Групата на седемте“, в последствие „Група на десетте“ и на клуб „Вар/т/на“. По принцип, често чрез словото художниците дават най-чистия израз на своите желания и мисли, нещо което не минаги може да се каже за техните действия, оплетени в трудностите на конкретната реализация. Същото се отнася и за следващата подглава „Пътища на развитие на авторите - еволюция в границите на „неконвенционалните“ форми или връщане към традиционните форми“. Това и днес е много актуален проблем.

След горното обговаряне на съдържанието и посоките на мисълта на автора, трябва да се потърсят основните научни изводи на труда. Вероятно, те трябва да се търсят в пета глава, наречена „Комуникативност, функциониране и рецепция на новите художествени практики. Характеристики на адресата“. Тук се развива семиотичната линия, заложена още в увода на труда, т.е. авторрецепцията, проблемът на възприемащите (на адресата), „шумовете в комуникацията“ и т.н. Интересни са разсъжденията в главата „Качество и естетическа стойност в постмодернизма и в новите художествени практики във Варна“, както и „Възприемане на новите художествени практики от неспециалисти“. Подчертаването на българската специфика се изразява в предлагания от докторанта термин „неортодоксален постмодернизъм“. Интересно предложение, но по правило самият постмодернизъм няма как да е ортодоксален, защото това противоречи на неговата антимодернистка и антидогматична етика. Подобна терминология допуска дефинирането на ясни очертания на постмодернизма и това автоматично я прави безполезна.

В заключение, Ирена Димитрова (на базата на варненската ситуация) е очертала цялостна картина на функционирането на съвременното изкуство в

България – в един много интересен, но и много труден за него период. В дисертацията е изградена собствена база данни - направени са множество разговори с художници (или ако предпочитате, визуални артисти), които биха могли да служат като източник на информация и за бъдещи изследвания. Създадена е база данни от селектирани, характерни за авторите си произведения. Съставена е подробна библиография на литературните източници на български език, както и на основната литература на латиница.

Ирена Димитрова е изследовател, който напълно концептуално преднамерено се е насочил към интерпретация на вече обработени полета в българското изкуствознание. И нейните цели са постигнати коректно и професионално. Направените проучвания и изводи биха могли да послужат на широк кръг от специалисти в областта на изкуствознанието, културологията, семиотиката и социологията на изкуството.

Ето защо, в заключение, убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен “доктор” на кандидата Ирена Димитрова.

проф. д. изк. Свилен Стефанов

28. 02. 2017 г.

София